OIKEUSMINISTERIÖ

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto

Eat Mari Kaipomäki
LsN Salla Silvola

Lausunto

6.11.2023

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 33/2023 vp)

Lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä kirjallista vastinetta valiokunnalle toimitetuista hallituksen esitystä HE 33/2023 vp koskevista lausunnoista.

Lausunnon antaneet asiantuntijat suhtautuvat hallituksen esitykseen lähtökohtaisesti myönteisesti. Seuraavassa kommentoidaan asiakohtaisesti valiokunnalle annettuihin kirjallisiin lausuntoihin sisältyviä muutosehdotuksia tai muita huomioita.

Yleistä

Synnyttäneen äidin vahvistamista koskeva ratkaisumalli

Emeritusprofessori Helin on kritisoinut esityksessä valittua ratkaisumallia, jossa synnyttäneen äidin selvittämisestä ehdotetaan säädettäväksi vanhemmuuslaissa eikä väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalvelusta annetussa laissa (661/2009, jälj. *väestötietolaki*), ja pitää sitä tavoitteen kannalta tarpeettoman raskaana ja voimavaroja vaativana. Tosin myös Helin toteaa, että ratkaisumallin vaihtaminen eduskuntakäsittelyssä ei ole realistisesti katsoen mahdollista.

Oikeusministeriö

Esityksessä valittua ratkaisumallia on perusteltu esityksen sivulla 39, jossa muun muassa todetaan, että ehdotusta valmisteltaessa on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että synnyttäneen äidin selvittämistä ja vahvistamista koskevat säännökset muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden isyyden selvittämistä ja vahvistamista koskevien säännösten kanssa. Vastaava sääntelymalli on valittu isyyden selvittämisen osalta ulkomailta Suomeen saapuneiden perheiden tilanteen helpottamiseksi jo isyyslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuosina 2013-2015. Isyyden ja synnyttäneen äidin selvittämistä koskevan sääntelyn hajauttaminen eri lakeihin muodostaisi vaikeaselkoisen kokonaisuuden, jota olisi hankala soveltaa käytännössä.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien johdosta.

Ei-geneettinen äitiys

Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri toteaa lausunnossaan, että tilanteet, joissa synnyttäneen äidin äitiys ei perustu äidin ja lapsen biologiseen siteeseen, jäävät edelleen ongelmallisiksi, koska puutteellisen asiakirjanäytön tilanteessa edellytykset synnyttäneen äidin vahvistamiselle ovat epäselvät.

Monimuotoiset perheet -verkosto näkee esityksessä edelleen haasteellisina tilanteet, joissa äitiys on syntynyt jotenkin muuten kuin geneettisen siteen perusteella, esimerkiksi kun hedelmöityshoidoissa on käytetty luovutettuja munasoluja tai lapsi on adoptoitu tai saanut alkunsa sijaissynnytyksellä. Lisäksi Monimuotoiset perheet –verkosto katsoo, että oikeuslaitoksilla on oltava vahva harkintavalta tilanteissa, joissa ollaan kumoamassa jo lapselle vahvistettua vanhemmuutta. On erityisen tärkeää kiinnittää huomiota erittäin harvinaisiin, mutta kuitenkin mahdollisiin tilanteisiin, joissa lapsen vanhemmuus tulisi kyseenalaistetuksi väärin genetiikkaan liittyvin perustein. Monimuotoiset perheet –verkosto toteaa, että geneettisen siteen puuttuminen lapsen ja synnyttäneen äidin välillä ei voi olla peruste äitiyden kumoamiselle.

Oikeusministeriö

On mahdollista, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen yhteydessä voi tulla ilmi tilanteita, joissa osoittautuu, ettei lapsella olekaan otaksutun äidin kanssa geneettistä yhteyttä. Mikäli oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus osoittaa, että otaksuttu äiti ei ole lapsen geneettinen äiti, asian selvittämistä voidaan jatkaa muilla tavoin. Viranomainen voi esimerkiksi yhteistyössä asianosaisten kanssa pyrkiä selvittämään, onko olemassa hedelmöityshoitoja koskevia asiakirjoja, joiden perusteella otaksutun äidin äitiys voidaan vahvistaa vanhemmuuslain (775/2022) 5 §:n 1 momentin nojalla. Tähän sääntelyyn ei ehdoteta käsiteltävänä olevassa esityksessä muutoksia. Yksittäistapauksissa tulisi sovellettavaksi vanhemmuuslain kansainvälisen yksityisoikeuden alaa koskevat 8 luvun säännökset.

Synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen yhteydessä voi osoittautua, että lapsi ei olekaan otaksuttujen vanhempiensa biologinen lapsi tai ettei otaksuttu äiti ole synnyttänyt lasta. Ei voida täysin poissulkea mahdollisuutta esimerkiksi sijaissynnytysjärjestelyihin tai siihen, että lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen ja luovutetun munasolun avulla. Näiden tilanteiden arvioidaan kuitenkin olevan hyvin harvinaisia, jos kyseessä on kehittyvästä maasta saapunut turvapaikanhakija. Mahdollisia ovat myös tilanteet, joissa lapsi on esimerkiksi perheen lähisukulaisen lapsi, joka on tullut maahan sukulaisperheen kanssa. Lapsen etu edellyttää, että näissäkin tilanteissa epäselvyydet selvitetään.

Oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus ei sellaisenaan yksin riitä ratkaisemaan vanhemmuuskysymystä, vaan lisäksi tarvitaan selvitys siitä, täyttyvätkö oikeudellisen äitiy-

den edellytykset muutoin (äitiyden selvittäminen). Arvio siitä, millä todennäköisyydellä geneettistä näyttöä voidaan käyttää synnyttäneen äidin äitiyden toteamiseksi, on tehtävä tapauskohtaisesti. Oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus on yksi työkalu, jota vanhemmuuden selvittämisessä käytetään.

Kuten 1. lakiehdotuksen 48 §:n 4 momentin perusteluissa (s. 62) todetaan, vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen nostamisen edellytyksenä on, että tuomioistuin arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen. Esimerkiksi jos lapsi on ennättänyt asua perheessä pitkän aikaa ja muodostanut merkityksellisen sosiaalisen suhteen aiottuun äitiin ennen kuin epäily vahvistetun synnyttäneen äidin äitiydestä saatetaan tuomioistuimen arvioitavaksi, saattaa olla lapsen edun vastaista rikkoa tuo jo muodostunut suhde. Asian arvioi viime kädessä tuomioistuin yksittäiseen tapaukseen liittyvien olosuhteiden perusteella.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien johdosta.

1. Lakiehdotus

Vanhemmuuden selvittämisen käynnistyminen (6 §)

Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen ja *emeritusprofessori Helinin* mukaan on epäselvää, onko tarkoituksena se, että Digi- ja väestötietovirastolle tulee vastuu ja velvollisuus ilmoittaa lastenvalvojille niistä lapsista, joille ei ole vahvistettu synnyttänyttä äitiä vai tuleeko vanhemmuuden selvittäminen lastenvalvojalle työksi siinä vaiheessa, kun joku asianosaisista ottaa asiassa lastenvalvojaan yhteyttä.

Oikeusministeriö

Kuten hallituksen esityksessä (s. 54) on todettu, lakimuutosten tarkoituksena ei ole antaa Digi- ja väestötietovirastolle ilmoitusvelvollisuutta kaikista lapsista, joille ei ole vahvistettu synnyttänyttä äitiä. Käytännön elämään liittyvät vaikeudet eivät liity kaikkiin perhetilanteisiin ja toisaalta osa perheistä pystyy halutessaan hankkimaan tarvittavan asiakirjanäytön itse Digi- ja väestötietoviraston käyttöön siten, ettei lastenvalvojan apua tarvita. Lakimuutosten tarkoituksena on tarjota viranomaisille mahdollisuus toimia niissä tilanteissa, joissa se on aidosti ja kohtuusnäkökohdat huomioon ottaen tarpeen.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella.

Kansainväliset tilanteet (6 §)

Lastenvalvojat ry ja *emeritusprofessori Helin* toteavat lausunnoissaan, että olisi tärkeä selkiyttää lastenvalvojien mahdollisuuksia selvittää lapsen synnyttäneen lapsen äitiys tilanteissa, joissa synnyttänyt äiti on kadonnut, kuollut tai ulkomailla. Lisäksi Lastenvalvojat ry toivoo selkeytettävän sitä, mikä jatkossa tulisi olemaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisprosessin suhde esimerkiksi oleskelulupahakemuksen yhteydessä tehtäviin perhesuhteita selvittäviin DNA-tutkimuksiin.

Oikeusministeriö

Jo nykyisin lastenvalvoja voi tilanteissa, joissa vanhemmuusasiaan osallinen asuu ulkomailla, pyytää ulkoministeriöltä virka-apua henkilön tavoittamiseksi ulkomailla. Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 13 §:n 3 momentin mukaan sellainen Suomen edustustossa palveleva henkilö, joka voi konsulipalvelulain (498/1999) 33 §:n mukaan antaa edustuston toimipiirissä notaaripalveluja, voi antaa virka-apua oikeusgeneettistä isyystutkimusta varten tarvittavan näytteen ottamiseksi.

Esityksen mukaan synnyttäneen äidin selvittämiseen sovellettaisiin jatkossa samoja virka-apua koskevia ohjeita kuin ulkomailla oleskeleviin otaksuttuihin isiin. Näitä koskeva ohjeistus löytyy tälläkin hetkellä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta. Mikäli käsiteltävänä olevat lakiehdotukset hyväksytään, virka-apupyyntöjä koskeva ohjeistus tulee päivittää koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä. Oikeusministeriön ja ulkoministeriön arvion mukaan se, että otaksutun isän lisäksi voitaisiin selvittää myös otaksuttu synnyttänyt äiti, ei aiheuta muutostarpeita virka-apupyyntöjä koskeviin käytäntöihin. Oikeusministeriö kuitenkin katsoo, että mahdollista asiaa koskevaa lisäkoulutustarvetta voidaan tarvittaessa arvioida tarkemmin lain täytäntöönpanovaiheessa.

Oikeusministeriön tietojen mukaan tällä hetkellä ei ole käynnissä keskustelua siitä, että oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten suhde oleskelulupahakemuksen yhteydessä tehtäviin perhesuhteita selvittäviin DNA-tutkimuksiin tulisi muuttumaan. Kyseessä on kaksi eri viranomaisprosessia, joilla on eri tarkoitus. Oleskelulupaprosessi tapahtuu ennen kuin henkilöstä voi tulla lastenvalvojan asiakas, sillä perheestä voi tulla lastenvalvojan asiakas vasta, kun heillä on oleskelulupa Suomessa. Ei ole siis käytännössä mahdollista, että Maahanmuuttoviraston velvollisuuksia siirrettäisiin lastenvalvojien hoidettavaksi.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella.

Ahvenanmaa ja valtakunnan lainsäädäntövalta (8 §)

Ahvenanmaan maakunnan hallitus toteaa, että valtakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluville tehtäville, jotka valtakunnassa on siirretty hyvinvointialueille, mutta jotka Ahvenanmaalla kuuluvat kunnille tai maakunnan terveydenhuoltoviranomaiselle (ÅHS) ei tällä hetkellä ole olemassa yhtenäistä sääntelymallia. Maakunnan hallitus katsoo, että esimerkiksi

ehdotukseen oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevan lain muuttamiseksi (378/2005) ei sisälly sen kaltaista säännöstä kuin vanhemmuuslain 8 §:n 4 momenttiin, vaikka siinä on lastenvalvojaa koskevia säännöksiä, eli Ahvenanmaan kuntia koskevia velvoitteita, joskaan ne eivät ole kovin mittavia.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö yhtyy Ahvenanmaan maakuntahallituksen toteamaan siitä, että valtakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluville tehtäville, jotka valtakunnassa on siirretty hyvinvointialueille, mutta jotka Ahvenanmaalla kuuluvat kunnille tai maakunnan terveydenhuoltoviranomaiselle (ÅHS), ei tällä hetkellä ole olemassa yhtenäistä sääntelymallia. Kuten esityksen sivulla 30 on todettu, oikeusministeriössä on vireillä hanke Ahvenanmaan itsehallintolain 30 §:n muuttamiseksi maakunnan terveydenhuollon valtakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvista toimivaltuuksista, mutta asian valmistelu on vielä kesken. Hankkeen tavoitteena on luoda yhtenäinen sääntelymalli Ahvenanmaan maakuntahallituksen mainitsemilla tehtäväalueilla.

Esityksessä on 1. lakiehdotuksen osalta käytetty samaa sääntelymallia kuin vanhemmuuslakia säädettäessä (HE 132/2021 vp). Perustuslakivaliokunta ei vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä nähnyt estettä tällaiselle sääntelylle (PeVL 18/2022 vp, kappale 8 ja PeVL 26/2022 vp). Mainituissa lausunnoissa tarkasteltuun vanhemmuuslain 8 §:n 4 momenttiin ehdotetaan nyt lisättäväksi viittaus myös lain 67 §:ään, jossa olisi myös viittaus hyvinvointialueeseen. Oikeusministeriö pyytää lakivaliokuntaa kuitenkin poistamaan mainitusta momentista viittauksen lain 11 §:ään. Viittaus kävi tarpeettomaksi 1. lakiehdotuksen jatkovalmistelun kuluessa, jolloin 11 §:stä poistettiin hyvinvointialuetta koskeva maininta.

Esityksessä 2. lakiehdotuksen osalta toimintavelvollisuus on jo voimassa olevan lainsäädännön mukaan osoitettu terveydenhuollon toimintayksikölle eikä hyvinvointialueelle jättäen terveydenhuollon toimintayksikön tarkemman määrittelyn terveydenhuollon järjestämistä koskevan lainsäädännön varaan. Tämä sääntelymalli ehdotetaan säilytettäväksi myös jatkossa. Koska lakiehdotuksessa ei viitata hyvinvointialueisiin, ei 1. lakiehdotuksessa käytetty lainsäädäntömalli sovellu tässä tilanteessa. Terveydenhuollon toimintayksikköön viittaavalla sääntelymallilla pyritään välttämään se, että valtakunnan lainsäädännössä otettaisiin kantaa siihen, miten terveyden- ja sairaanhoidon palvelut on Ahvenanmaalla järjestetty.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä asiantuntijoiden esittämien kommenttien perusteella, mutta esittää omana ehdotuksenaan, että 1. lakiehdotuksen 8 §:stä poistettaisiin tarpeettomaksi osoittautunut viittaus 11 §:ään.

Lapsen suostumuksen ikäraja (12 §)

Lapsiasiavaltuutetun toimisto kannattaa 1. lakiehdotuksen 12 §:n 2 momenttiin ehdotettua lisäystä siitä, että jos alaikäinen lapsi ei kykene itse antamaan suostumusta näytteen

ottamiseen eikä hänellä ole laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen hänen puolestaan, näyte voitaisiin ottaa lastenvalvojan valvonnassa ilman suostumusta, ellei se, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, tätä vastusta. Lapsiasiavaltuutetun toimisto kuitenkin esittää huolen siitä, että perustelutekstin (s. 57-58) perusteella käytännössä ryhdytään soveltamaan 12 vuoden ikärajaa, eli alle 12-vuotiaan kohdalla suostumusta näytteenottoon ei pyydetä lapselta itseltään, vaikka ehdotetussa säännöksessä ikärajaa ei esiinny. Lausunnon mukaan perusteluissa viitatun potilaslain soveltamisessa 12 vuoden ikärajan kategorinen soveltaminen on näkynyt käytännössä, eivätkä käytännöt siten noudata lakia, jossa edellytetään, että lapsen kyvykkyys määrätä hoidostaan (potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki 7 §, jälj. *potilaslaki*) ja potilastietojensa luovuttamisesta huoltajalleen (potilaslaki 9 § 2 mom.) arvioidaan lapsen iän ja kehitystason mukaisesti, ei tiettyyn ikärajaan sitoen.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö yhtyy lapsiasiavaltuutetun toimiston näkemykseen siitä, että lapsen kypsyyttä ja kehitystasoa tulee aina arvioida tapauskohtaisesti. Oikeusministeriön tulkinnan mukaan lapsiasiavaltuutetun toimiston esittämä huoli ei kohdistu ehdotettuun sääntelyyn vaan lakiehdotuksen säännöskohtaisten perusteluiden mahdollisiin vaikutuksiin. Huoli syntyy siitä, että perusteluissa viitataan lainkohtiin, joita on toisessa kontekstissa sovellettu tarkoituksensa vastaisesti. Oikeusministeriön tulkinnan mukaan säännöskohtaiset perustelut kuitenkin nimenomaan korostavat sitä, että ei ole asetettavissa tarkkaa ikärajaa, jonka ylittävältä lapselta tulee saada suostumus näytteenottoa varten.

Oikeusministeriö toteaa, että asiassa ei ole haluttu asettaa säännöksen tai edes säännöksen perusteluiden tasolla tarkkarajaisia ikärajoja sille, minkä ikäinen lapsen tulee olla, jotta häneltä tulee saada suostumus näytteenottoon lastenvalvojan luona. Asiaa tulee aina arvioida tapauskohtaisesti. Lakiehdotuksen säännöskohtaisten perusteluiden viittauksella potilaslakiin ja sen perusteluihin on nimenomaisesti haluttu välttää sitä, että käytännön soveltamisessa muodostuisi kategoriseksi ikärajaksi laissa laajalti muutoin käytetty prosessuaalinen 15 vuoden ikäraja. Viittaus potilaslain valmistelutöihin on perusteltu myös siksi, että kyseessä on näytteenotto lapsesta eli fyysinen toimenpide ja puuttuminen lapsen fyysiseen koskemattomuuteen, eikä kyse ole lapsen mielipiteen selvittämisestä tai muusta lapsen prosessuaalista asemaa koskevasta kysymyksestä.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien johdosta.

Synnyttäneen äidin oikeusturva (16 ja 29 §)

Emeritusprofessori Helin kritisoi 1. lakiehdotuksen 16 §:ää siitä, että siinä ei edellytetä synnyttäneen äidin erikseen joko tunnustavan lasta tai hyväksyvän äitiyden selvittämistä ennen kuin lastenvalvoja toimittaa asiakirjat Digi- ja väestötietovirastolle äitiyden vahvistamista varten.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö toteaa, että 1. lakiehdotuksen 16 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi siitä, milloin lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa kannetta tuomioistuimessa synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista varten, eikä siitä, millä edellytyksillä lastenvalvoja voi toimittaa asiakirjat edelleen Digi- ja väestötietovirastolle synnyttäneen äitiyden vahvistamista varten. Asiakirjojen toimittamisesta säädetään 26 §:ssä. Siitä, millaisten edellytysten vallitessa Digi- ja väestötietovirasto voi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, säädetään 29 §:ssä. Synnyttäneen äidin oikeusturvasta huolehditaan lakiehdotuksessa monin eri tavoin. Otaksuttua äitiä kuullaan 9 §:n neuvottelun yhteydessä, häneltä pyydetään 12 §:n 2 momentissa edellytetty suostumus näytteenottoon ja hän saa 13 §:ssa tarkoitetut oikeusgeneettistä tutkimusta koskevat tiedot ja ilmoitukset tutkittavalle. Otaksutun synnyttäneen äidin ei ole edellytetty tunnustavan lasta, koska synnyttäneen äidin selvittämistä koskeva menettely on luotu lähinnä tilanteita varten, joissa perhe itse on tehnyt aloitteen äitiyden selvittämiseksi. Jos otaksuttu synnyttänyt äiti sittemmin muuttaa mielensä, hän voi esimerkiksi kieltäytyä antamasta suostumuksensa näytteen ottamiseen, jolloin jää lastenvalvojan harkittavaksi, onko asiassa aihetta nostaa kanne tuomioistuimessa asian tarkempaa selvittämistä varten.

Kuten 29 §:n 1 momentin 1 kohdassa todetaan, Digi- ja väestötietovirasto ei voi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyttä, jos on aihetta epäillä, että henkilö ei ole lapsen äiti. Otaksutun synnyttäneen äidin vastahakoisuus äitiyden selvittämisen yhteydessä on omiaan estämään synnyttäneen äidin vahvistamisen hallintopäätöksenä. Jos Digi- ja väestötietovirasto katsoo, että asiassa on sellaista epäselvyyttä, jota ei saada lisäselvityksin hälvennettyä, lastenvalvojan velvollisuutena on nostaa kanne tuomioistuimessa ehdotetun 16 §:n 4 momentin nojalla.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella. Jos lakivaliokunta kuitenkin näkee tarpeelliseksi muuttaa ehdotusta otaksutun synnyttäneen äidin oikeusturvan parantamiseksi, voidaan ehdotuksen 23 §:n 2 momenttia täydentää siten, että siihen lisätään synnyttäneen äidin koskeva kuulemista koskeva säännös, joka velvoittaisi lastenvalvojan vielä kertaalleen varaavan synnyttäneelle äidille mahdollisuuden tulla kuulluksi ennen vanhemmuuden selvittämisestä laadittavan pöytäkirjan laatimista.

”Synnyttäneen äidin selvittäminen” (16 § 4 mom. ja 26 § 2 mom.)

Emeritusprofessori Helin toteaa, että fraasi ”synnyttäneen äidin selvittäminen” ei vastaa vanhemmuuslaissa aiemmin käytettyä terminologiaa, jonka mukaan selvitettävänä tai vahvistettavana on vanhemmuus, äitiys tai isyys.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö pitää emeritusprofessori Helinin huomautusta perusteltuna. Oikeusministeriö ehdottaa, että 1. lakiehdotuksen 16 §:n 4 momenttia ja 26 §:n 2 momenttia muutettaisiin seuraavasti (lisäykset kursiivilla):

> Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin *äitiyden* selvittämistä, […]

Kohtuuttomuus (29 §)

Lastenvalvojat ry toteaa lausunnossaan, että on ongelmallista, miten lastenvalvojien tulee käytännön työssä arvioida vanhemmuuslain 29 §:n kohtuuttomuuskriteerin täyttymistä, kun paras tieto rekisteröintiedellytyksistä on Digi- ja väestötietovirastolla. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä, että lastenvalvojat saavat selkeät ohjeet siitä, milloin voidaan katsoa, ettei synnyttäneen äidin äitiydestä voi kohtuudella saada riittävää selvitystä ja milloin voidaan edellyttää äitiyden rekisteröimistä muilla keinoin. *Lastensuojelun keskusliitto*, *Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri*, *Monika-Naiset liitto ry* ja *Pakolaisneuvonta ry* katsovat, että kynnyksen äitiyden oikeusgeneettiseen selvittämiseen tulisi olla riittävän matala, jotta osa lapsista ei sen vuoksi jäisi ilman vanhemmuusmerkintää.

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue esittää lausunnossaan, että Digi- ja väestötietovirastolla tulisi olla mahdollisuus antaa lastenvalvojille selvitys niissä tapauksissa, jolloin he ovat arvioineet, että lapsen synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseen ei ole ollut esittää tarvittavia asiakirjoja.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö toteaa, että esityksen tavoitteena on laajentaa vanhemmuuslain vanhemmuuden vahvistamista koskevat säännökset koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja vahvistamista ja soveltaa kohtuuttomuusedellytystä synnyttäneen äidin selvittämiseen vastaavasti kuin isyyden selvittämisessä on tähän saakka tehty. Kohtuuttomuuden arviointia tehdään jo nyt isyyden vahvistamisen osalta ja sen perustana on yksittäistapausta koskeva kokonaisharkinta.

Käsiteltävänä olevan esityksen pohjana oleva työryhmämietintö oli lausuntokierroksella keväällä 2023. Lausuntokierroksella nousi esiin joidenkin lausujien toive siitä, että lakiin tulisi asettaa euromääräinen raja sille, kuinka suuria kustannuksia tulisi pitää kohtuuttomina. Asiaa pohdittiin esityksen jatkovalmistelussa yhteistyössä Digi- ja väestötietoviraston kanssa, mutta keskusteluissa tultiin siihen johtopäätökseen, että ei ole mahdollista määrittää tiettyä joka tilanteessa sovellettavaa euromäärää, sillä perheiden tilanteet saattavat erota toisistaan merkittävästi. Asiakirjojen hankkimiseen kuluvan summan kohtuullisuus riippuu aina kyseisen henkilön ja perheen tilanteesta. Myöskään oikeusgeneettisen isyystutkimuksen osalta ei tällä hetkellä sovelleta seikkaperäistä harkintakriteeristöä siitä, miten kohtuuttomuutta tulisi arvioida. Oikeusministeriö katsoo, että kohtuuttomuusedelly-

tystä on arvioitava suhteessa lainsäädännön tavoitteisiin, joista yksi on mahdollistaa perhesuhteita koskevien tietojen rekisteröinti väestötietojärjestelmään muun muassa sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen syntymää koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen henkilöstä itsestään tai hänen perheestään johtumattomasta syystä.

Oikeusministeriö on esityksen jatkovalmistelussa yhdessä Digi- ja väestötietoviraston kanssa arvioinut Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen jo lausuntokierroksella esiin nostamaa toivetta siitä, että Digi- ja väestötietovirasto antaisi lastenvalvojille selvityksen niissä tapauksissa, joissa he ovat arvioineet, että lapsen synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseen ei ole ollut esittää tarvittavia asiakirjoja. Digi- ja väestötietovirasto ei pitänyt tietoturvaan ja yksityisyyden suojaan liittyvistä syistä mahdollisena, että se voisi aloitteellisesti välittää yksityishenkilöitä koskevia tietoja lastenvalvojalle. Tällä hetkellä isyyden selvittämistä koskevissa asioissa lastenvalvoja voi tarvittaessa olla yhteydessä Digi- ja väestötietoviraston asiantuntijoihin, ja samaa toimintatapaa on mahdollista soveltaa myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen yhteydessä.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien johdosta.

Ukraina (29 §)

Digi- ja väestötietovirasto toteaa lausunnossaan, että käsiteltäväksi tulevien synnyttäneen äidin selvittämistä koskevien tapausmäärien arviointiin liittyy merkittävää epävarmuutta Ukrainasta Suomeen saapuneiden henkilöiden osalta. Digi- ja väestötietovirasto pitää mahdollisena, että asiakirjojen hankkimisen ei voida katsoa olevan kohtuullista. Näin ollen on mahdollista, että synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamismenettelyn piiriin tulisi merkittävästi enemmän tapauksia kuin mitä on arvioitu.

Oikeusministeriö

Hallituksen esityksen vaikutusarviot on tehty vallitsevan tilanteen mukaan Digi- ja väestötietoviraston keväällä ja kesällä 2023 antamien arvioiden mukaisesti. Työryhmätyön ja jatkovalmistelun aikana asiakirjojen hankkimista Ukrainasta ei ole pidetty kohtuuttomana. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan viranomaisyhteistyö Ukrainan kanssa toimii lokakuussa 2023 ja asiakirjoja on saatavilla ainakin useasta osasta maata. On todennäköistä, että myös Suomeen tulevien ukrainalaisten lasten joukosta löytyy yksittäistapauksia, joiden osalta kohtuuttomuusedellytys täyttyy, mutta jokaista tilannetta tulee arvioida erikseen. Esitystä valmisteltaessa oikeusministeriöllä ei ole kuitenkaan ollut sellaista tietoa, että asiakirjojen hankkiminen Ukrainasta katsottaisiin säännönmukaisesti kohtuuttoman vaikeaksi.

On mahdollista, että Ukrainan sodan tai muun vielä tuntemattoman kriisin johdosta Suomeen saapuu huomattava määrä lapsia ja heidän vanhempiaan, joiden vanhemmuuden vahvistaminen vaatii oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen suorittamista. Tällainen riski on hyvä tiedostaa, ja jos se toteutuu, tulee siihen reagoida tarvittavin keinoin.

Oikeusministeriö kuitenkin katsoo, että ehdotettujen lakimuutosten hyväksyminen ei voi riippua siitä, mitä tulevaisuudessa saattaa tapahtua.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä tältä osin.

Äitiys- ja isyyskanteiden järjestys (36 §)

Emeritusprofessori Helin esittää vielä pohdittavaksi, onko tarpeen, että samanaikaisesti vireillä olevista äitiys- ja isyyskanteista äitiyskanne olisi aina ratkaistava ennen isyyskannetta.

Oikeusministeriö

Ehdotetun 36 §:n 3 momentin mukaan vain synnyttäneen äidin äitiyttä koskeva vahvistamiskanne on ratkaistava ennen isyyskannetta. Vanhemmuuslain 5 §:n 1 momentin mukainen äitiyskanne tulee sen sijaan ratkaistavaksi vasta isyyskanteen ratkaisemisen jälkeen. Tämä johtuu siitä, että jos lapsen synnyttäneeksi äidiksi vahvistetaan äiti, joka oli lapsen syntymän aikaan avioliitossa miespuolisen henkilön kanssa, erillinen isyyden vahvistaminen ei ole edes tarpeen, vaan lapsen isyys seuraa lakimääräisen olettaman perusteella äidin avioliitosta vanhemmuuslain 3 §:n mukaisesti (ks. myös HE, s. 61-62). Erillinen isyyden vahvistamiskanne saattaa tuolloin osoittautua joko turhaksi tai ennenaikaiseksi ennen kuin aviomiehen isyys on saatu kumottua. Ehdotettu säännös edellyttää lisäksi, että äitiyskanne *ratkaistaan* ennen isyyskannetta. Se ei kuitenkaan estä sitä, että kanteet voisivat olla yhtä aikaa vireillä tai että tuomioistuimet voisivat harkintansa mukaan yhdistää kanteiden käsittelyn samaan prosessiin. Vaikka päädyttäisiin siihen, että isyyttä ja äitiyttä koskevat kanteet käsiteltäisiin erikseen, esityksen 2. lakiehdotuksessa ehdotetaan, että samaa oikeusgeneettistä näyttöä voidaan käyttää näyttönä molempia kanteita käsiteltäessä, mikä säästää aikaa ja voimavaroja.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä näiltä osin.

Äitiyden kumoaminen (44, 48 ja 50 §)

Emeritusprofessori Helin kritisoi lakiehdotuksen 44, 48 ja 50 §:ää siitä, että nämä äitiyden kumoamista koskevat säännökset vaikuttaisivat rajoittuvan vain tilanteisiin, joissa äitiys on erikseen vahvistettu Digi- ja väestötietovirastossa eikä niihin tilanteisiin, joissa äitiys on todettu syntymän perusteella.

Oikeusministeriö

Kuten Helin toteaa, mainittuja säännöksiä on tarkoitettu sovellettavan vain sellaisissa tapauksissa, joissa synnyttäneen äidin äitiys tai lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu äitiys on vahvistettu Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä. Vanhemmuuslakiin ehdotettavia äitiyden kumoamista koskevia säännöksiä ei ole tarkoitettu sovellettavan tilanteessa, jossa synnyttäneen äidin äitiys perustuu äitiyden toteamiseen suoraan lain nojalla.

Perusteena tälle ratkaisulle on ensinnäkin se, että tilanteessa, jossa synnyttäneen äidin äitiys perustuu väestötietoviranomaisen tekemään merkintään väestötietojärjestelmässä, ei ole olemassa sellaista hallintopäätöstä, joka pitäisi erikseen kumota. Näissä tilanteissa äitiyttä koskeva rekisterimerkintä on suomalaisen väestön osalta tehty suoraan synnytyssairaalasta saadun tiedon perusteella lapsen syntymästä tietylle henkilölle. Kansainvälisissä tilanteissa synnyttäneen äidin äitiyttä koskeva rekisterimerkintä tehdään ulkomailta saadun asiakirjanäytön perusteella väestötietolain 19 §:n nojalla. Jos myöhemmin havaitaan, että todettua synnyttänyttä äitiä koskeva rekisterimerkintä on virheellinen, tuo merkintä on mahdollista korjata väestötietolakiin sisältyvien, rekisterimerkinnän korjausta koskevien säännösten perusteella (väestötietolain 76 §).

Todettua isyyttä ja todettua äitiyttä koskevat tilanteet eroavat tässä suhteessa toisistaan. Suomalaisen väestön osalta synnyttäneen äidin aviomiehen isyys todetaan automaattisesti äidin avioliiton perusteella synnytyssairaalasta saatujen tietojen ja äidin siviilisäädystä väestötietojärjestelmään tehtyjen merkintöjen pohjalta. Synnyttäneen äidin aviomiehen isyys on kuitenkin vain olettama muun muassa geneettisestä isyydestä. Todettu isyys ei kuitenkaan pohjimmiltaan perustu avioliittoon lapsen synnyttäneen äidin kanssa vaan olettamaan geneettisestä tai suostumukselliseen hedelmöityshoitoon perustuvasta isyydestä. Siksi todettua isyyttä koskevan rekisterimerkinnän muuttamiseksi tarvitaan erillinen kumoamismenettely, jotta pystytään tarvittaessa osoittamaan, että lapsen ja miehen välillä ei ole geneettistä yhteyttä tai että mies ei ole antanut suostumusta hedelmöityshoitoon, jossa on käytetty luovutettuja siittiöitä. Tilanteessa, jossa rekisteriviranomainen on soveltanut vanhemmuuslain 3 §:ään sisältyvää olettamaa synnyttäneen äidin aviomiehen isyydestä oikein, rekisterimerkinnän korjaamista koskeva säännös ei ole käytettävissä, koska rekisteriviranomainen ei ole soveltanut lakia virheellisesti. Tästä syystä on ollut tarpeen luoda vanhemmuutta koskevan lainsäädännön puolelle säännöstö, jonka nojalla todetut isyydet voidaan ensin selvittää ja sitten kumota, jos oikeusgeneettinen tutkimus ja muu selvitys osoittavat, että miehen ja lapsen välillä ei olekaan sellaista yhteyttä geneettistä tai hedelmöityshoitosuostumukseen perustuvaa suhdetta, joka vanhemmuuslain 4 §:n 2 tai 3 momentin perusteella on perusteena oikeudellisen vanhemmuussuhteen syntymiseksi.

Synnyttäneen äidin toteaminen on suoraviivaisempaa, koska oikeudellisen äitiyden määritelmä perustuu pelkästään synnyttämiseen eikä vanhemmuutta koskeva lainsäädäntö edellytä tai sisällä taustaoletusta siitä, että äidin ja lapsen välillä olisi geneettistä yhteyttä. Näin ollen synnytyssairaaloista saatuja synnytystä koskevia tietoja on ollut mahdollista käyttää suoraan synnyttäneen äidin äitiyttä koskevien väestötietomerkintöjen pohjana ilman erillistä todetun synnyttäneen äidin äitiyden kumoamista koskevaa sääntelyä.

Oikeusministeriön tiedossa ei ole tilannetta, jossa olisi ilmennyt tarve kumota synnyttäneen äidin äitiys sellaisessa tilanteessa, jossa väestötietolain sisältämä rekisterimerkinnän korjaamista koskeva sääntely ei olisi ollut käytettävissä. Todetun synnyttäneen äidin äitiyden kumoamista koskevalle kanteelle ei oikeusministeriöllä olevien tietojen mukaan ole sääntelyintressiä eikä lainsäädännön täydentäminen tältä osin ole tarpeellista.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien johdosta.

Lapsen isän asianomaisasema (47 §)

Emeritusprofessori Helinin mukaan 47 §:n 1 momenttia tulisi tässä yhteydessä muuttaa, jotta myös lapsen isällä olisi asianosaisasema synnyttäneen äidin äitiyden kumoamista koskevassa oikeudenkäynnissä. Sääntelytarve on uusi, koska voimassa olevassa lainsäädännössä isän asemaa ei ole tarvinnut pohtia. Voimassa olevan lain mukaisissa tilanteissa, joissa lapsella on vanhemmuuslain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu toinen äiti, lapsella ei ole isää.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö pitää professori Helinin huomautusta perusteltuna. Oikeusministeriö ehdottaa, että 1. lakiehdotukseen lisättäisiin myös 47 §:n 1 momenttia koskeva muutos seuraavasti (lisäykset kursiivilla):

> Äitiyden kumoamista koskevan kanteen saa nostaa lapsi, lapsen synnyttänyt äiti, *se, jonka isyys on avioliiton perusteella todettu* taikka se, jonka *isyys tai* äitiys on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu.

Tuomioistuimen päätöksellä vahvistetun äitiyden kumoaminen (48 §:n 4 mom.)

Emeritusprofessori Helin ehdottaa lakiehdotuksen 48 §:n 4 momenttia täydennettäväksi siten, että siitä kävisi ilmi se, että äitiyden kumoamiskanne ei ole käytettävissä tuomioistuimen päätöksellä vahvistetun äitiyden kumoamiseen. Lisäksi Helin kysyy, miksi olemassa olevan äitiyden suojan murtaminen on katsottu mahdolliseksi, vaikka lapsen ja oikeana äitinä itseään pitävän välille ei olisi koskaan muodostunut perhe-elämää.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö pitää professori Helinin ehdotusta perusteltuna sen selkeyttämiseksi, että äitiyden kumoamiskanne ei ole käytettävissä tuomioistuimen päätöksellä vahvistetun äitiyden kumoamiseen, vaan se on käytettävissä vain silloin, kun äitiys on vahvistettu Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä. Oikeusministeriö pitää sen vuoksi perusteltuna, että lakivaliokunta täydentäisi säännöstä seuraavasti (lisäys kursiivilla):

> Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti sen henkilön sijasta, joka on *Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä* vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, on oikeus [… kuten esityksessä]

Oikeusministeriö toteaa Helinin toiseen huomautukseen, että jos kyseessä on säännöksen perusteluissakin todettu kansainvälinen sijaissynnytystilanne, lapsi otetaan näissä

tilanteissa lähes säännönmukaisesti pois synnyttäneeltä äidiltä ja annetaan aiottujen vanhempien haltuun heti synnytyksen jälkeen. Tällöin lapsen synnyttäneen äidin ja lapsen välille ei ehdi muodostua raskauden jälkeistä perhe-elämää. Perhe-elämää koskevan edellytyksen lisääminen säännökseen käytännössä sulkisi pois synnyttäneen äidin mahdollisuuden kanteen nostamiseen, mistä syystä oikeusministeriö ei puolla tällaista lisäystä.

Käytetty termistö

”Äidin selvittäminen” (8 §)

Emeritusprofessori Helinin mukaan 8 §:n 1 momentissa käytetty ilmaisu ”äidin selvittäminen” ei vaikuta asianmukaiselta.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö toteaa, että professori Helinin viittaamassa momentissa käytetään termiä ’vanhemmuuden selvittäminen’ ja synnyttäneeseen äitiin viitataan vain sellaisten erityistilanteiden osalta, kun synnyttänyt äiti on selvittämättä, kadonnut tai kuollut, jolloin vanhemmuuden selvittämisen toimittaa lapsen eikä synnyttäneen äidin kotikunnan lastenvalvoja. Professori Helinin huomautus on tältä osin aiheeton.

”Lapsen toisen vanhemman selvittäminen” ja ”lapsen synnyttäneen henkilön äitiys” (9 §)

Emeritusprofessori Helin arvostelee tapaa, jolla 9 §:n 1 momentissa on käytetty termiä ’lapsen toisen vanhemman selvittäminen’ ja 2 momentissa on käytetty ilmaisua ’lapsen synnyttäneen henkilön äitiys’.

Oikeusministeriö

Pykälän 1 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 56) on esitetty perustelut sille, miksi 1 momentissa on päädytty käyttämään muusta lakiesityksessä käytetystä terminologiasta poiketen viitattua ilmaisua ’lapsen toinen vanhempi’. Syynä on se, että neuvotteluun kutsuttava henkilöpiiri on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa erilainen ja 1 momentissa on kyse tilanteesta, jossa lapsen synnyttänyt äiti on jo todettu. Vaihtoehtoinen sääntelytapa 1 momentissa olisi ollut käyttää ilmaisua: ”Saatuaan tiedon seikasta, jonka vuoksi on selvitettävä isyys tai 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu toinen äiti, lastenvalvojan on neuvoteltava […].” Esityksessä valittu ilmaisutapa on vaihtoehtoista tapaa huomattavasti lyhyempi.

Pykälän 2 momentin osalta oikeusministeriö toteaa, että käsillä olevat tilanteet voivat olla hyvin moninaisia. Tämä on tuotu esiin myös säännöksen varsin seikkaperäisissä perusteluissa. Useimmiten sen henkilön, jonka äitiyttä selvitetään, henkilöllisyys on tiedossa, mutta voi toki olla myös tilanteita, joissa synnyttäneen äidin henkilöllisyyskään ei ole tiedossa. Tällaisessa tilanteessa neuvotteluun kutsuttavien henkilöiden piiri saattaa jäädä

vaillinaiseksi. Koska neuvotteluun kutsuttavien henkilöiden henkilöpiiri riippuu viime kädessä vallitsevasta tilanteesta ja lastenvalvojan harkinnasta, ei käytännössä ole mahdollista säätää lainsäädännön tasolla hyvin tarkkarajaisesti siitä, kehen tai keihin neuvottelukutsu tulisi kohdentaa.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella.

2. lakiehdotus

Henkilöt, jotka tuomioistuin voi määrätä tutkimukseen (4 §)

Emeritusprofessori Helin toteaa, että on määriteltävä tarkasti, ketkä henkilöt tuomioistuin voi määrätä oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen, sillä asiassa on kysymys henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta ja pakkokeinojen käyttämisestä määräyksen tehostamiseksi. Helin katsoo, että on virheellistä säätää, että tutkimus on tehtävä lapsen synnyttäneestä äidistä, sillä tuossa vaiheessa ei vielä tiedetä, onko oikeudenkäynnin osapuolena oleva nainen lapsen synnyttänyt äiti vai ei.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö on samaa mieltä emeritusprofessori Helinin kanssa siitä, että laista tulee yksiselitteisesti selvitä, kenestä voidaan ottaa näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten tuomioistuimen määräyksellä. Oikeusministeriö kuitenkin katsoo, että säännös on esitetyssä muodossaan selkeä ja kattaa tarvittavat tilanteet. Synnyttänyt äiti on mainittu pykälässä erikseen sellaisia tilanteita varten, joissa synnyttänyt äiti on tiedossa ja selvitetään miehen isyyttä. Tällöin tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös synnyttäneestä äidistä. Nämä tilanteet muodostavat valtaosan lain soveltamistilanteista. Jos taas on tarkoitus selvittää, kuka on lapsen synnyttänyt äiti, tuomioistuin voi määrätä näytteen otettavaksi lapsesta ja otaksutusta äidistä (muu asianosainen) sekä lapsen isästä, jos lapselle on jo vahvistettu isä (muu asianosainen).

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä näiltä osin.

Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta (5 §)

Emeritusprofessori Helin toteaa, että ehdotettu uusi muotoilu ei ota huomioon sitä, että jos lapsi on kuollut, vanhemmuutta koskevat prosessit raukeavat. Helin pitää säännöstä myös vaikeaselkoisena.

Oikeusministeriö

Lapsen kuoleman vaikutuksesta vanhemmuuden selvittämiseen ja vanhemmuuden vahvistamista ja kumoamista koskeviin tuomioistuinmenettelyihin säädetään vanhemmuuslain 7 §:ssä (vanhemmuuden selvittäminen), 34 §:ssä (vanhemmuuden vahvistaminen) ja 49 §:ssä (vanhemmuuden kumoaminen). Oikeusgeneettiset vanhemmuustutkimukset ovat aina liitännäisiä johonkin vanhemmuuslaissa säädettyyn menettelyyn ja vanhemmuuslain sääntelyn vaikutus ulottuu näin olleen suoraan myös oikeusgeneettisiin vanhemmuustutkimuksiin. Lapsen kuoleman vaikutuksesta säätäminen erikseen myös oikeusgeneettisistä vanhemmuustutkimuksista annetussa laissa muodostaisi päällekkäistä sääntelyä, jota oikeusministeriö pitäisi ongelmallisena. Oikeusministeriö ei myöskään pidä ehdotettua säännösmuotoilua selkeämpänä kuin hallituksen esityksessä ehdotettua muotoilua.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella.

Tutkimuksen tekijä (11 §)

Emeritusprofessori Helin kiinnittää lausunnossaan huomiota 2. lakiehdotuksen 11 §:ssä käytettyyn termiin ”tutkimuksen tekijä”, jota hän pitää epäselvänä.

Oikeusministeriö

Termi ”tutkimuksen tekijä” määritellään oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 3 §:ssä. Termillä viitataan Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen. Kyseiseen pykälään ei ehdoteta muutosta.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä näiltä osin.

Henkilöllisyyden todistaminen (13 a §)

Emeritusprofessori Helin toteaa lausunnossaan, että näytteen ottajaa tulisi laissa ohjeistaa henkilöllisyyden varmistamisesta tilanteessa, jossa tutkittavan henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti todeta. Viittaus perhesiteitä osoittaviin asiakirjoihin on säännöksessä hänen mukaansa tarpeeton ja harhaanjohtava. Lisäksi hän pitää sellaisia DNA-tutkimuksia, joiden tuloksia ei voida jälkeenpäin kytkeä tiettyyn henkilöön, hyödyttöminä.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö toteaa, että viittaus perhesiteitä osoittaviin asiakirjoihin on lisätty säännökseen siksi, että säännöksessä käytetty sanamuoto vastaisi paremmin vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentissa käytettyä sanamuotoa. Oikeusministeriö muistuttaa, että mikä tahansa puutteellinenkin henkilöllisyyttä tai perhesiteitä osoittava asiakirjanäyttö on avuksi menettelyssä, jossa henkilöstä otettava näyte on tarpeen kytkeä tiettyyn henkilöön

jälkeenpäin. Oikeusministeriö muistuttaa lisäksi, että oikeusgeneettisten tutkimusten tarkoitus ei ole tässä yhteydessä varmistaa tietyn henkilön nimi tai henkilöllisyys yksittäisenä henkilönä, vaan varmistaa tiettyjen henkilöiden välinen perheside. Lastenvalvojan tai terveydenhuollon toimintayksikön henkilöstön tehtäviin ei myöskään nykyisellään kuulu muun muassa sosiaalihuollon asiakkaiden kasvojen valokuvaaminen tai sormenjälkien ottaminen, eikä sote-henkilöstön tehtävien lisääminen vaikuta nykyisessä resurssitilanteessa perustellulta ratkaisulta.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä esitettyjen kommenttien perusteella.

Muuta

Ehdotuksen voimaantulo ja koulutuksen tarve

Lastenvalvojat ry toivoo, että lakimuutosten aikataulussa huomioidaan riittävä aika tietojärjestelmämuutosten toteuttamiseen.

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue toivoo lausunnossaan, että lastenvalvojille tarjotaan ja järjestetään lainmuutokseen liittyen tarvittava koulutus.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö yhtyy asiantuntijoiden esille tuomiin huomautuksiin ja toteaa, että lakiehdotukset on ehdotettu tulemaan voimaan 1.1.2025 eli noin vuosi niiden mahdollisen vahvistamisen jälkeen. Lakimuutosten hyväksymisen ja lakien voimaantulon välillä tulee myös oikeusministeriön näkemyksen mukaan olla riittävä aika siihen, että esityksen vaatimat järjestelmä- ja lomakemuutokset ehditään tehdä ja tarvittavat koulutukset (s. 77) pystytään järjestämään ennen muutosten voimaantuloa.

Oikeusministeriö huomauttaa, että esityksessä viitatut asetusten muutokset edellyttävät hyvän lainvalmistelun käytäntöjen mukaisesti riittävät lausuntoajat ennen niiden mahdollista hyväksymistä valtioneuvostossa. THL:n ja hyvinvointialueiden vastuulla olevat lomakemuutokset voidaan tehdä vasta, kun lakiehdotusten nojalla annettavat asetukset on hyväksytty. Lomakkeiden toteuttamisesta sähköiseen muotoon tulevat huolehtimaan hyvinvointialueiden käyttämät järjestelmätoimittajat.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä näiltä osin.

Siirtymäsäännös

Emeritusprofessori Helin pitää perusteltuna esityksessä ehdotettua säännöstä siitä, että lakia olisi sovellettava myös, jos lapsi on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Sen lisäksi Helinin mukaan olisi kuitenkin perusteltua säätää lisäksi siitä, että lain tullessa vireillä

oleviin äitiyden selvittämisiin tai erilaisiin äitiyskanteisiin sovellettaisiin tämän lain voimaantullessa voimassa olleita säännöksiä.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö ei pidä emeritusprofessori Helinin ehdotusta perusteltuna, koska tällä hetkellä ei ole olemassa sellaista ’lain voimaantullessa voimassa olevaa sääntelyä’, jota mahdollisiin tällä hetkellä vireillä oleviin erilaisiin epävirallisiin synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisiin tai joustavaa laintulkintaa käyttäen vireille pantuihin oikeusprosesseihin voitaisiin soveltaa.

- Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotettua sääntelyä näiltä osin.

Elatustukilaki (2008/580)

Suomen Asianajajaliitto huomautti lausunnossaan mahdollisesta elatustukilain muutostarpeesta. Elatustukilain 6 §:ssä säädetään elatustuen saamisen edellytyksistä. Lapsella on oikeus elatustukeen muun muassa silloin, kun lapsi ei ole vanhemmuuslain 3 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla syntynyt avioliiton aikana eikä isyyttä ole lainvoimaisesti vahvistettu. Asianajajaliitto ehdottaa pohdittavaksi, tulisiko elatustukilain 6 §:n 4 kohtaa muuttaa siten, että pykälä koskisi myös niiden lapsien oikeutta elatustukeen, joiden synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole voitu vahvistaa. Tällöin lapsi, jonka synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole voitu vahvistaa, olisi oikeutettu elatustukeen kuten lapsi, jonka isyyttä ei ole voitu vahvistaa.

Oikeusministeriö

Suomen Asianajajaliiton esiin nostama elatustukilakia koskeva mahdollinen korjaustarve ei ole noussut aiemmassa yhteydessä esiin. Oikeusministeriön arvion mukaan Suomen Asianajajaliiton huomio on asianmukainen, ja elatuslain 6 §:n 4 kohdan muuttamista tulisi harkita. Oikeusministeriö kuitenkin toteaa, että elatustukilain mahdollinen muutostarve ei johdu käsiteltävänä olevasta hallituksen esityksestä, sillä jo tällä hetkellä on lapsia, joiden synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole voitu vahvistaa. Käsiteltävänä olevan lakiesityksen pääasiallisena tarkoituksena on vähentää näiden lasten määrää merkittävästi.

Elatustukilaki kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan, ja oikeusministeriö on ollut lain mahdollisesta muutostarpeesta yhteydessä sosiaali- ja terveysministeriöön. Ministeriöiden yhteinen arvio on, että asiaan liittyvä mahdollinen korjaustarve ja –tapa edellyttää asian tarkempaa arviointia ja se on tarkoituksenmukaista toteuttaa toisessa, esimerkiksi sosiaaliturvauudistuksen yhteydessä.